

הרב צבי א' נויגרשל

קדושה ראשונה וקדושה שניה

ראשי פרקים

- א. קדושה בידי אדם וקדושה בידי שמים
1. הר סיני נתקדש בידי שמים
  2. ארץ ישראל – המשך קדושת הר סיני
- ב. קדושת ארץ ישראל – בידי אדם ובידי שמים
1. קדושה ראשונה וקדושה שניה
  2. קדושה ראשונה – בידי שמים
  3. קדושה שניה – בידי אדם
- ג. קדושת ירושלים והמקדש
1. בידי שמים
  2. בידי אדם
  3. הצטרפות שמים ואדם

א ג * * *

א. קדושה בידי אדם וקדושה בידי שמים

קדוש משמעו מיוחד ונבדל לשם ה'. הקדושה חלה בשני אופנים, האופן האחד: כאשר ה' מחיל שמו על מקום,¹ על זמן,² או על חפץ.³ האופן השני: האדם מיוחד 'מקום, זמן או חפץ לשם ה', לשם עבודתו.⁴

1. "ויאמר אל תקרב הלום, של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדוש הוא" (שמות ג.ח). המקום קדוש כי הוא נבחר על ידי ה' להתגלות בו.
2. "ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו וכו'" (בראשית ב.ג). רש"י – "ברכו כמן ... וקדשו כמן, שלא ירד כלל בשבת. המקרא כתוב על העתיד, ראב"ע – "ויקדש אותו שלא נעשתה בו מלאכה". הגלוי האלוהי קידש את יום השבת. המחלוקת היא אם הגלוי האלוהי הוא בעתיד, או בעת הבריאה.
3. ארון העדות הוא קדוש מפני כי "ונועדתי לך שם ודברתי אתך וכו'" (שמות כה.כב). בנוסע המחנה אהרון ובניו יכסו את הארון בפרוכת המסך, ורק אח"כ יבואו בני קהת לשאתו – "ולא יבואו לראות כבלע את הקודש ומתו" (במדבר ד.ב). עיין רש"י וראב"ע.
4. רמב"ם הל' מעילה ח.ח: "ראוי לו לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כחו ... ומה אם עצים ואבנים תעפר ואפר, כיון שנקרא שם ארון העולם עליהם בדברים בלבד

1. הר סיני נתקדש בידי שמים

הר־סיני נתקדש ונאסר לשמוש האדם — "והגבלת את העם סביב לאמור השמר לכם עלות בהר" (שמות יט, ג), מפני התגלות ה' עליו במתן תורה.⁵ ההר נתייחד ע"י ה' להתגלותו. על ידי כך נתקדש, שם ה' נקרא עליו, ומפני כך נאסר לשימוש כל שהוא לאדם.

אולם קדושת הר־סיני קיימת כל עוד השכינה שרויה עליו. נסתלקה השכינה, נסתלקה הקדושה, וההר מותר לשימושו הרגילים לצרכי האדם, כדכתיב "במשוך היובל המה יעלו בהר" (שמות יט, ג). על פסוק זה כותב בעל "משך חכמה": "זוה שאמר שלא תדמו כי ההר הוא ענין קדוש ובסיבתו נגלה ה' עליו. לא כן בני ישראל, כי במשוך היובל וכו' יעלו בהר. והוא מעון חיות ובהמות, רק כל זמן שהשכינה עליו הוא קדוש מסיבת קדושת הבורא יתברך שמו. אין שום קדושה בנברא, רק להבורא ית". כל המיועד להתגלותו ולעבודתו מתקדש על ידי התייחודותו למטרה זו.

המשך קדושת הר־סיני — ארץ ישראל. "מה ענין שמיטה אצל הר־סיני — קרוב לשמוע, כשעלה משה אל הר־סיני אחר שבעה שבועות שספרו ישראל, מ"ט יום מן פסח עד עצרת, נתקדש אז אותו הר ונאסר בזריעה וחרישה ביום חמישים שבו נתנה תורה. והוא זמן משיבת היובל לקרוא דרור יחפשי לכל ישראל, חירות על הלוחות. ועל ידי קול השופר של מתן תורה, באותו זמן הגיד הקב"ה למשה ענין השמיטה והיובל, לומר שבמספר שבעה ובמספר מ"ט אני נותן קדושה זו לכל ארץ ישראל, שיש לה דמיון עם הר־סיני ... על כן ראוי ליתן גם לארץ הזאת קדושת הר־סיני, אחר מספר מ"ט שנה, וכן במספר ז'. או כדי לעשות זכרון למעמד הר־סיני ... על כן נאמר בהר סיני" (כלי יקר, ויקרא ריש פרשת בהר).

2. ארץ ישראל — המשך קדושת הר סיני

המשכת קדושת הר סיני בארץ ישראל מתבטאת בשמיטה ויובל במצוות המיוחדות לשנים אלו: איסור עבודת האדמה, הפקרת השדות, קדושת פירות השנה השביעית, החזרת הסדר החברתי לתיקונו (שחרור עבדים, החזרת קרקעות, שמיטת כספים). כשביעית וביובל חוזר עם ישראל בארץ ישראל למצבו במדבר סיני כשהוא חונה מול הר האלוהים וזוכה להתגלות ה'. קיומו במדבר על מוצא פי ה', והיותו נתון

(=הקדשתם לשם ה' ע"י האדם) נתקדשו, וכל הנוהג בהם מנהג חול מעל בה ... קל וחומר למצוה שחקק לנו ה' (=גלוי ה' הוא מקור המצוה) שלא יבעט האדם בהן ... ולא יחשוב בהן מחשבתו כדברי החול וכו'.

5. עיין רמב"ן שמות ג, ד"ה אל תקרב הלוים: "כי נתקדש כל ההר בדת השכינה על ראש ההר כאשר בשעת מתן תורה, ומשה בהר היה כי שם עלה ... והסנה היה בראש ההר, והנה כולו קדוש, ואסור בנעילת הסנדל, וכך אמרו, בכל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעילת הסנדל, וכן ביהושע, וכן הכהנים לא שימשו במקדש אלא יחפים."

תחת הנהגה אלוהית נסית מתחדש בארץ ישראל — "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית ... וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית" (ויקרא כה, כ"בא). בשנת השבע ובשנת היובל בארץ ישראל משוחזרים חיי עם ישראל במדבר, אשר שיאם מעמד הריסיני. בשנים אלה מתחדש יחס התלות של עם ישראל בה' והתבטלותו השלימה לרצונו. ארץ ישראל מתייחדת לשם גלוי הנהגתו הנסית של ה'. על כן היא נאסרת לשימוש חופשי יומיומי. קדושתה של ארץ ישראל, המתבטאת במצוות שמיטה ויובל, נובעת מהיותה מיועדת להתגלותו של ה' בחיי עם ישראל. בארץ ישראל יש המשך להתגלות ה' בהריסיני מבחינה נוספת. בהריסיני ניתנה תורה לעם ה', ועם ישראל שמע קול אלוהים. התורה עצמה מעידה כי זו תופעה מופלאה ביותר — "כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך ... הנהיה כדבר הגדול הזה או הנשמע כמוהו, השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי" (דברים ד, לב-לג). מתן תורה הוא המעמד העליון של גלוי ה'. בארץ ישראל, במקום אשר בחר ה' לגלוי שכנתו, יש המשך למתן תורה. "תורתנו קשורה בהלכה למשה מסיני, או יוצאת מן המקום אשר יבחר ה': כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, במעמד שופטים ושוטרים וכהנים וסנהדרין ... וכל זה בזמן שסדר העבודה והסנהדרין וכל שאר המשמרות, ששקדו על שלמות אורח החיים של העם, נשארו בהיותם ודבק בהם הענין האלוהי ללא כל ספק, אם דרך נבואה או באמצעות סיוע ממרומים והארה עליונה."⁶

כל ההוראות אשר ניתנו במשך הדורות על ידי בית הדין שבלשכת הגזית, מקום השראת השכינה בישראל, יש להן מעמד של מצוה. הן ניתנו מתוך התגלות דבר ה'. על כן אנו מברכים בשעת קיום הוראות אלה (=מצוות דרבנן) בשם ומלכות "אשר קדשנו במצוותיו וציונו". כל הוראות חז"ל שניתנו לאחר הסתלקות שכינה והפסקת הנבואה, כאשר הסדר אשר קבע ה' לחיי עם ישראל הופר, "לא היו נקראים מצוות ולא היו מחייבים אותנו בברכה, אך היה נאמר עליהם כי תקנה הם או מנהג."⁷ בבית המקדש, במקום השראת השכינה בישראל, במקום ההתגלות האלוהים המתמדת, יש המשך גם להתגלות, בחינת מתן תורה.

ב. קדושת ארץ ישראל — בידי אדם ובידי שמים

1. קדושה ראשונה וקדושה שניה

מתוך האמור נבין את ההבדל בין קדושה ראשונה שנתקדשה ארץ ישראל, קדושת עולי מצרים, ובין קדושה שניה, קדושת עולי בבל:

⁶ ריה"ל, כוזרי ג, לט, תרגום אבן שמואל, הוצ' דביר, תשל"ג, עמ' קכח-קכט.
⁷ שם, עמ' קכט.

הרמב"ם פוסק לענין חיוב הארץ בשביעית ומעשרות – קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא; קדושה שניה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא.⁸

בהלכות בית הבחירה⁹ מרחיב הרמב"ם בהסבר ההבדל בין שתי הקדושות: "אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כיבוש רבים, וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכיבוש, ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית, שהרי אינה מן ארץ ישראל. וכיון שעלה עזרא וקידשה, לא קידשה בכיבוש, אלא בחזקה שהחזיקו בה. ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל, ונתקדש בקדושת עזרא השנייה, הוא מקודש היום, ואע"פ שנלקח הארץ ממנו חייב בשביעית ובמעשרות על הדרך שבארנו בהלכות תרומה."

2. קדושה ראשונה – בידי שמים

הסבר הדברים: קדושה ראשונה שנתקדשה א"י על ידי כיבוש יהושע היא קדושה אשר מקורה בהתגלות האלוהית. מלחמות כיבוש א"י על ידי יהושע היו מלחמות בתן היתה יד ה' גלויה. ההנהגה האלוהית היתה הנהגה נסית גלויה, כבימי משה ביציאת מצרים ובמלחמות סיחון ועוג בעבר הירדן. הובטח ליהושע "לא יתיצב איש לפניך כל ימי חיך, כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא ארפך ולא אעזבך" (יהושע א,ה).¹⁰ ארון ברית ה' נסע לפני המחנה בכיבוש א"י ע"י יהושע, כפי שהיה בימי משה.¹¹ ארץ ישראל נתקדשה ע"י גלוי שכניה, על ידי כיבוש, שהיה התגלות אלוהית בארץ. כבוש הארץ נועד לגלויו של הקב"ה, בחינת "ה' איש מלחמה".

ראשיתו של כבוש זה היה על ידי נס, הופעה אלוהית במלחמה כבמעמד הר סיני. כך היה בכיבוש העיר יריחו: "ויהי בפעם השביעית תקעו הכהנים בשופרות, ויאמר יהושע אל העם, הריעו כי נתן ה' לכם את העיר ... וירע העם ויתקעו בשופרות, ויהי כשמוע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה"

8. הל' תרומות א,ה: "כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה, כיון שגלו בטלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבא."

9. פרק ו הלכה טו.
10. דברים לא,ג-ח: "ה' אלהיך הוא עובר לפניך הוא ישמיד את הגויים האלה מלפניך וירישתם, יהושע הוא עובר לפניך כאשר דבר ה': תעשה ה' להם כאשר עשה לסיחון ולעוג מלכי האמורי ולארצם, אשר השמיד אותם ... כי ה' אלהיך הוא ההולך עמך, לא ירפך ולא יעזבך. ויקרא משה ליהושע, ויאמר אליו לעיני כל ישראל ... וה' הוא ההולך לפניך הוא יהיה עמך, לא ירפך ולא יעזבך, לא תירא ולא תחזת."

11. "ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך" (במדבר י,לה). יהושע בדבריו אל העם מדגיש: "ואתם ראיתם את כל אשר עשה ה' אלהיכם לכל הגויים האלה מפניכם, כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם" (יהושע כג,ג). וכן: "איש אחד מכם ירדוף אלק, כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם כאשר דבר לכם" (שם כג,ו).

(יהושע ו, טז-כ).¹² לכן, הבטוי להסתלקות השכינה הוא ביטול הכיבוש. "כיון שנלקחה הארץ מידיהם", בטלה הקדושה שהיתה תוצאה מהופעת השכינה בכיבוש יהושע. קדושה ראשונה קידשה לשעתה – כל עוד היה המשך להופעת השכינה; ולא קידשה לעתיד לבוא – כאשר מקורה של הקדושה, התגלות ה', בטלה, בטלה גם הקדושה.

3. קדושה שניה – בדי אדם

קדושה שניה נובעת מהיחוד שיחדו עולי בבל את ארץ ישראל לעבודת ה'. "בני הגולה" החזיקו מחדש בארץ ישראל, ויחדרה לשם ה', לשם עבודתו. כלומר: קדושה שניה נקבעה וחלה ע"י כריתת אמנה, שעליה חתמו נציגי עם ישראל – "ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום שרינו לוינו כהנינו" (נחמיה י, א). באמנה זו יש, בין השאר, התחייבות לשמור את המצוות התלויות בארץ. קדושה שניה, חלחה על ידי האדם, ואינה פוקעת בכדי. על כן קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא.

ג. קדושת ירושלים והמקדש

המקום האחד והמיוחד שנתקדש בקדושה ראשונה, בקדושה שאינה בטלה כלל, הוא ירושלים והמקדש. "ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר ארץ ישראל לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קידשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשימותי את מקדשיכם. ואמרו חכמים: אע"פ ששמומין, בקדושתן הן עומדים."¹³ מירושלים ומהמקדש לא נסתלקה שכינה. על כן הקדושה קיימת ולא בטלה.

12. כדי להדגיש כי כבוש ארץ ישראל נעשה תחת הנהגה אלוהית נסית הקדיש יהושע את ראשית הכיבוש לה' – "והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה לה' וכו'" (יהושע ו, יז). "וישבע יהושע בעת ההיא לאמור, ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את עיר הזאת את יריחו, בבכרו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה" (שם ו, כו). וכך כתב בפירוש המיוחס לראב"ד למס' תמיד פרק ג: "ומורי הרב החסיד ז"ל אמר בכל הנך דקתני שהיו נשמעים ביריחו, מעשה נסים היו. ודוקא היה ביריחו נשמע ולא בשאר צדדים, מפני שיריחו היתה כמו ירושלים, מפני שהיא היתה תחילת כבוש ארץ ישראל, וכמו דתרומת דגן צריך לתרום, כן נתרמה א"י עצמה. ובשביל כך התרימה יהושע להיות קודש. לפיכך היא כמו ירושלים, והיו נשמעים בה כל הנך דקתני. כדי שירגישו בני אדם שביריחו יש כמו כן קצת קדושה כמו בירושלים."

13. רמב"ם, הל' בית הבחירה ו, טז.

1. בידי שמים

התמד השכינה במקום מיוחד זה נובע מכך שבמקום זה נצטרפו ונתאחדו שני מקורות הקדושה, שני אופניה: במקום זה ראשית ההתגלות האלוהית – "ישתיה דיתה נקראת, תנא: שממנה הושתת העולם."¹⁴ אברהם אבינו, בדרכו לעקידת יצחק, "יורא את המקום מרחוק" (בראשית כב,ד). "מה ראה? ראה ענן קשור בהר"¹⁵ – גלויי שכינה. הרי שהמקום נתקדש ע"י התגלות ה'.

דוד המלך קבע את מקום המזבח מתוך גלוי אלוהי במקום זה – "ומלאך ה' היה עם גורן הארונה היבوسی ... ויבא גד אל דוד ביום ההוא ויאמר לו, עלה הקם לה' מזבח בגורן ארונה היבوسی" (שמואל ב כד, טז-יז).¹⁶

2. בידי אדם

מאידך, מקום זה יוחד בידי אדם לעבודת ה' ולהקרבת קרבנות. אדם הראשון, קין, הבל ונח קבעו מקום זה לעבודתם את ה' ולהקרבת קרבנותיהם.¹⁷ לאחר התגלות מלאך ה' בגורן ארונה בנה שם דוד מזבח – "ויבן שם דוד מזבח לה' ויעל עולות ושלמים, ויקרא אל ה' ויענהו מן השמים על מזבח העולה" (דברי הימים א כא,כו). אף בבית שני נבנה המזבח על ידי גלוי ה' – "שלושה נביאים עלו עמם מן הגולה. אחד העיד להם על המזבח ועל מקום המזבח וכו'".¹⁸ הר המוריה קדושתו חלה מתוך הצטרפות שני מקורות הקדושה: הגלוי האלוהי; ויחוד האדם לשם עבודת ה'. וכך היא המצוה גם לדורות – "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' וכו' לשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים יב,ה). על כך דורש הספרי: "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם – על פי נביא. יכול תמתין עד שיאמר לך נביא ת' לשכנו תדרשו ובאת שמה – דרוש ומצא, ואח"כ יאמר לך נביא. וכך אתה מוצא בדוד: זכור ה' לדוד את כל ענותו, אשר נשבע לה', נדר לאביר יעקב, אם אבוא באהל ביתי אם אתן שנת לעיני, עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב (תהלים קלב). מנין שלא עשה אלא על פי נביא? שנאמר ויבוא גם אל דוד ביום ההוא וכו' (שמואל ב כד). "שני אופני הקדושה צריכים להתממש בבנין בית המקדש: גלוי ה' (=נביא); ויחוד האדם – "עד אמצא מקום".

14. יומא נדב. ממקום זה נברא אדם הראשון, ע"י רמב"ם, הל' בית הבחירה ב.ב.

15. בראשית רבה נ.א.

16. וכן בדברי הימים א כא, ט"ו: "ומלאך ה' עומד עם גורן ארנן היבوسی ... ומלאך ה' אמר אל גד לאמר לדוד, כי יעלה דויד להקים מזבח לה' בגורן ארנן היבوسی." וכן נאמר בדברי הימים ב ג, א: "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה, אשר נראה לדויד אביו, אשר הכין במקום דויד בגורן ארנן היבوسی."

17. ע"י רמב"ם, הל' בית הבחירה ב.ב.

18. זבחים סב, א; רמב"ם, הל' בית הבחירה ב.ד.

3. הצטרפות שמים ואדם

ענין הצטרפות שני המקורות הוא גם ביסוד המצוה "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ויקרא וי) – "מצוות עשה להיות אש יקודה על המזבח תמיד – אע"פ שהאש ירדה מן השמים, מצוה להביא אש מן ההדיוט, שנאמר ונתנו בני אהרון הכהנים אש על המזבח.¹⁹ בעל ספר החינוך מסביר בשורש המצוה שני טעמים: הראשון – "כדי להסתיר הנס"; השני – "על צד הפשט ... שהאדם מתברך לפי מעשיו שהוא עוסק בהם לרצון בוראו."²⁰

לפי דברינו, קדושת המקדש נובעת משני מקורות: האש היורדת מן השמים – גלוי ה'; והאש המובאת על ידי האדם – יחוד האדם לעבודת ה'. הצטרפות שני מקורות הקדושה מביאה לידי קדושה נצחית שאינה בטלה, מפני שלא זוה שכינה. "והשימותי את מקדשיכם – אע"פ ששמומין, בקדושתן הן עומדים."

19. רמב"ם, הל' תמידין ומוסיפין ב.א.

20. ספר החינוך, מצוה קלב, אש תמיד תוקד על המזבח.